

ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement -NSM)

1. ความนำ

คำถามสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม คือ “เหตุใด?” (“why?”) จึงเกิดการกระทำรวมหมู่ (collective action) หรือขบวนการทางสังคม การตอบคำถามดังกล่าวนี้เชื่อมโยงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหรือการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง (Structural Transformation) ซึ่งนำมาสู่ความเข้มแข็งทางสังคม ความขัดแย้งทางสังคม ฯลฯ แต่ก็ยังมีข้อถกเถียงที่ยังไม่ลงตัวที่ว่า การเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างนั้นคืออะไร โดยการอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมรวมหมู่ของทฤษฎีจิตวิทยาสังคมจะอธิบายและตอบข้อถกเถียงเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างโดยอาศัยปัจจัยทางด้านจิตวิทยา เช่น ความคับข้องใจ ส่วนทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์/กลุ่มผลักดัน อธิบายจากฐานของการใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการได้มาหรือเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่ม ในขณะที่ทฤษฎีการระดมทรัพยากร อธิบายจากฐานของการคำนวณผลได้ผลเสียของปัจเจกบุคคลในการเข้าร่วมการกระทำรวมหมู่ และการตอบคำถามหลักที่ว่า ขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไร (“How?”) ผ่านปัจจัยเชิงองค์กร การพัฒนายุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ และปัจจัยภายนอกที่เรียกว่าโครงสร้างโอกาสทางการเมือง

แต่ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement -NSM) กลับ อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่แตกต่างไป กล่าวคือ อธิบายว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างดังกล่าว คือ กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมหลังยุคอุตสาหกรรมหรือสังคมหลังสมัยใหม่ และได้นำมาสู่ความขัดแย้งในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากความขัดแย้งในสังคมอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการอีกจำนวนหนึ่งได้อภิปรายและถกเถียงว่า ในประเทศโลกที่สามที่ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมหรือเป็นสังคมกึ่งอุตสาหกรรมก็มีความขัดแย้งรูปแบบใหม่ซึ่งนำมาสู่รูปแบบขบวนการทางสังคมแบบใหม่ด้วยเช่นกัน แต่ก็มีลักษณะบางประการที่แตกต่างออกไป

2. บริบทของทฤษฎี

จุดกำเนิดสำคัญของทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ คือ การวิพากษ์ทฤษฎีการระดมทรัพยากรว่า สนใจเฉพาะการตอบคำถามว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไร (“How?”) ขณะเดียวกันก็วิพากษ์ทฤษฎีมาร์กซิสต์ว่า มีข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์/ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 เช่น ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการสิทธิสตรีและอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Donatella Della Porta and Mrio Diani, 1999:11) ปรากฏการณ์/ขบวนการดังกล่าวได้ทำให้เกิดคำถามในหมู่นักทฤษฎีในยุโรปกลุ่มหนึ่งว่า เหตุใดจึงเกิดขบวนการซึ่งมิได้มีฐานจากความขัดแย้งทางชนชั้นเหล่านี้ขึ้นมาอย่างกว้างขวาง (ผาสูก, 2545) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่มีจุดเน้นอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่าง “ทุน-

แรงงาน” หรือความขัดแย้งที่ตั้งอยู่บนฐานของการควบคุมทรัพยากรทางเศรษฐกิจอันเป็นลักษณะสำคัญของขบวนการทางสังคมแบบเก่า

โดย Alberto Melucci (1985) ได้ชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวของปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางสังคมหลังสมัยใหม่เหล่านี้ และเห็นว่าทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่ใช้อธิบายคือ ทฤษฎีทางชนชั้นและทฤษฎีการกระทำรวมหมู่ของสำนักอเมริกันหรือทฤษฎีการระดมทรัพยากรนั้นมีข้อจำกัด เนื่องจากสนใจแต่เพียงองค์การเคลื่อนไหว ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และความสำเร็จหรือความล้มเหลวของขบวนการทางสังคม ทำให้การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมโดยนักทฤษฎีซึ่งอธิบายภายใต้ทฤษฎีสังคมศาสตร์เท่าที่มีอยู่จึงให้คำตอบได้เพียงว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้น “อย่างไร?” (How?) แต่ไม่อาจให้คำตอบได้ว่า “เหตุใด?” หรือ “ทำไม?” (“Why?”) ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้น (Melucci, 1985:214)

การตระหนักถึงความไม่เพียงพอของแนวการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้เอง ได้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของกรอบการวิเคราะห์ของทฤษฎีคิดที่เรียกว่า “ขบวนการทางสังคมแบบใหม่”

ความไม่เพียงพอของแนวการวิเคราะห์แบบชนชั้นดั้งเดิม

การวิเคราะห์แบบชนชั้นหรือมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิม(Classical Marxist) นั้น จะมองการกระทำรวมหมู่ว่าเป็นอาการของความขัดแย้งทางชนชั้น และมองว่าชนชั้นเป็นเรื่องของความแตกต่างทางผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจภายในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางการผลิต-วิธีการผลิต โดยแบ่งชนชั้นใหญ่ๆ ในสังคมออกเป็นเจ้าที่ดิน นายทุนอุตสาหกรรม และชนชั้นกรรมาชีพ นิยามชนชั้น (Class) ว่าเป็นการจัดช่วงชั้นทางสังคม (social category) ขนาดใหญ่ โดยมีลักษณะร่วมที่สำคัญคือ มีตำแหน่งแห่งที่คล้ายกันในการบวนการผลิต ความสัมพันธ์ในตลาด การครอบครองทรัพย์สิน และมีผลประโยชน์ที่คล้ายกัน อันเป็นผลประโยชน์ร่วมกันในตำแหน่งซึ่งถูกกำหนดไว้ภายใต้โครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจดังกล่าว

เหตุที่ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางชนชั้นเกิดจากลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้นดังกล่าวนี้ ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้น เช่น ขบวนการกรรมกร จึงถูกมองว่าเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น โดยในทัศนะของมาร์กซิสต์ การต่อสู้ดังกล่าวจะเกิดขึ้นเมื่อตำแหน่งทางภววิสัย (Objective location) และอัตลักษณ์ทางจิตสำนึก(conscious identity) สอดคล้องต้องกัน ทฤษฎีมาร์กซิสต์ได้วิเคราะห์ว่าแหล่งที่มาสำคัญของความขัดแย้งทางสังคม หรือเชื้อปะทุของการกระทำรวมหมู่คือ ผลประโยชน์ทางวัตถุ อันก่อให้เกิดตำแหน่งทางชนชั้น และเชื่อมโยงการปะทะประสาน(articulation) เข้ากับการเคลื่อนไหวทางสังคม การวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ที่พยายามเชื่อมโยงผลประโยชน์ของชนชั้น (class interests) เข้ากับความขัดแย้งทางสังคมและการเรียกร้องผลประโยชน์ (Crook and Pakulski, 1995:57)

Scott (1990) ได้อธิบายถึงข้อจำกัดของการวิเคราะห์ในแนวทางชนชั้นไว้ว่า มีข้อจำกัดเหมือนกับทฤษฎีทั่วไป (general theory) อย่างทฤษฎีหน้าที่นิยม (functionalism) (เช่น ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่-ผู้เขียน) คือ ได้ละทิ้งคำถามสำคัญที่น่าสนใจเกี่ยวกับตัวการทางสังคม (social agents) และบริบทเฉพาะ

ทางสังคมการเมืองที่ห้อมล้อมการกระทำการของตัวการทางสังคมเหล่านี้ไป การวิเคราะห์แบบนี้จึงไม่ได้ตอบคำถามว่า เหตุใดการระดมมวลชนจึงเกิดขึ้น และเกิดขึ้นอย่างไร รวมทั้งเหตุใดจึงมีรูปแบบเฉพาะอย่างเฉพาะที่ และทฤษฎีทั่วไปแบบลดทอนเช่นนี้ ได้ลดทอนความเป็นจริงของเหตุการณ์เฉพาะลงมา ด้วยการวิเคราะห์จากกรอบซึ่งกำหนดโครงสร้างของสังคมในลักษณะเดียวกันเหมือนกันหมด

ข้อจำกัดของทฤษฎีทั่วไปแบบลดทอน (general deductive theory) ในการอธิบายขบวนการทางสังคม คือ การจำกัดตัวเองในการทำความเข้าใจกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคม ด้วยเงื่อนไขเบื้องต้นในเชิงโครงสร้าง (structural pre-condition) แต่ปัญหาคือ แม้เงื่อนไขเบื้องต้นเหล่านี้จะมีความจำเป็นแต่ก็ไม่เพียงพอ เพราะการมีอยู่หรือปรากฏตัวขึ้นของเงื่อนไขเบื้องต้นเชิงโครงสร้างไม่ได้ทำให้เกิดขบวนการทางสังคมขึ้นเสมอไป ปัจจัยเชิงโครงสร้างไม่ได้ทำให้ตัวการทางสังคมต่างๆ เกิดศรัทธาที่จะกระทำกรรวมหมู่ เพราะการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ ภายใต้อิทธิพลเฉพาะและไม่สามารถสรุปอย่างรวบรัดได้ (ดังทฤษฎีการระดมทรัพยากรได้ขยายการอธิบายมาสู่เงื่อนไขเพียงพอด้านองค์กร และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง เป็นต้น)

ปัจจัยเฉพาะดังกล่าวได้แก่ การมีหรือไม่มีอยู่ของประเด็นที่ดึงดูดจิตใจผู้คน ตัวกระทำการที่มีศักยภาพในการนำ องค์กรในการเคลื่อนไหว ปฏิบัติการโต้ตอบจากรัฐ-ผู้มีอำนาจหน้าที่ การคำนวณผลได้-ผลเสียว่าควรกระทำหรือไม่ควร ฯลฯ ซึ่งการวิเคราะห์ในแนวทางชนชั้นไม่มีพื้นที่ให้แก่ปัจจัยเหล่านี้ แต่ถือว่าตัวกระทำจะกระทำกรก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้องหรือจิตสำนึกทางชนชั้น(class consciousness) อันถูกกำหนดไว้ในโครงสร้างทางสังคม ชนชั้น ความสัมพันธ์ในปัจจัยการผลิต ฯลฯ ปัญหาของมาร์กซิสต์จึงอยู่ที่ไม่สามารถระบุปัจจัยที่ทำให้เกิดสำนึกทางชนชั้นและเรียกสภาพที่ไม่เกิดการต่อสู้ทางชนชั้นว่าจิตสำนึกที่ผิดพลาด (false consciousness) ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ทฤษฎีการวิเคราะห์แบบชนชั้นจึงถูกวิจารณ์ว่าขาดการวิเคราะห์กระบวนการแปรเงื่อนไขในทางทฤษฎีให้เป็นเงื่อนไขทางอัตวิสัย (Scott, 1990: 53)

ในมุมมองของกรอบการวิเคราะห์แบบขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ข้อถกเถียงในเรื่องชนชั้นเริ่มตกต่ำลงหลังจากมีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ๆ เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิเพื่อสิทธิพลเมืองของชาวอเมริกัน ขบวนการสิ่งแวดล้อมในยุโรป ขบวนการศาสนาแบบยึดมั่นในคัมภีร์ศาสนาอิสลาม (fundamentalist movement) ในตะวันออกกลาง ขบวนการเฟมินิสต์ ฯลฯ โดย การวิเคราะห์แบบขบวนการทางสังคมแบบใหม่ เห็นว่า ขบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย และได้เปลี่ยนจากความขัดแย้งเดิมคือระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมาชีพ มาเป็นการต่อสู้บนความต้องการผลประโยชน์และการจัดหาสวัสดิการ การต่อสู้เพื่อให้รับรองความแตกต่างหลากหลาย, เพื่อให้รับรองสิทธิทางการเมือง สิทธิในการปกป้องรูปแบบและวิถีการดำเนินชีวิต สิทธิในอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล สิทธิในการดำรงอยู่ของชุมชน ฯลฯ โดยใช้วิธีการต่อสู้ผ่านเรื่องสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ความขัดแย้งและปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นนี้เองได้นำมาสู่การขยายกรอบ

การวิเคราะห์แบบ “ขบวนการทางสังคมแบบใหม่” การเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมเหล่านี้จึงใหม่ในแง่ที่ว่า ไม่ได้ใช้ “อาชีพ” หรือ “ชนชั้น” เป็นตัวเชื่อมประสาน

3. ฐานคติเบื้องต้นของกรอบการวิเคราะห์แบบขบวนการทางสังคมแบบใหม่

ขณะที่ทฤษฎีการระดมทรัพยากรซึ่งเกิดขึ้นจากนักทฤษฎีสังคมศาสตร์ในฟากทวีปอเมริกาฝั่งจะตอบคำถามว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไร (How?) ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ซึ่งเกิดขึ้นจากในนักทฤษฎีสังคมศาสตร์ฟากทวีปยุโรป ได้มุ่งไปที่คำถามว่า “เหตุใด?” หรือ “ทำไม?”(Why?) ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้น กล่าวคือ แทนที่จะเน้นในเรื่องยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี องค์การเคลื่อนไหว และผลสำเร็จหรือล้มเหลวของการเคลื่อนไหว ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ กลับมุ่งจะตอบคำถามที่ว่าเหตุใดหรือทำไมจึงมีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยงานเขียนสำคัญที่ได้บุกเบิกแนวทางการศึกษาของทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ เป็นของนักคิดสองคนคือ Habermas และ Touraine โดยได้ชี้ให้เห็นว่า เหตุกระตุ้นที่นำมาสู่การกระทำกรรวมหมู่ (collective action) คือ การที่รัฐทุนนิยมสมัยใหม่ต้องเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ความชอบธรรม (Habermas, 1973 และ Alain Touraine, 1985 ; ดูเพิ่มเติมใน ไชยรัตน์, 2540 ; ผาสุก, 2545)

ขบวนการทางสังคมแบบ “เก่า” และ “ใหม่”

Offe (1985) ได้เสนอว่า ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางสังคมการเมืองอย่างมาก โดยเกิดสิ่งที่เรียกว่า “พันธมิตรร่วมความมั่นคง-ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ” (growth-security alliance) ความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจนี้เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับ “ความมั่นคง (security)” ใน 3 มิติ คือ 1) ความมั่นคงทางสังคม (social security) ได้แก่ ความเพียงพอของรายได้และมาตรฐานการครองชีพในส่วนสังคมทั้งหมด โดยได้มีการจัดตั้งองค์การด้านแรงงานเพื่อเป็นกลไกสำคัญสำหรับผลักดันการกระจายปัจจัยดังกล่าว 2) ความมั่นคงทางการทหาร (military security) ได้แก่ การใช้ทหารป้องกันการรุกราน รวมทั้งการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ และ 3) ความมั่นคงทางการเมือง (political security) ได้แก่ การป้องกันการเบี่ยงเบนของปัจเจกบุคคลหรือพฤติกรรมรวมหมู่ (collective behavior) ไปจากระเบียบกฎหมาย และสถาบันทางเศรษฐกิจการเมือง โดย “พันธมิตรร่วมความมั่นคง-ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ” มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การบรรลุความจำเป็นเติบโตทางเศรษฐกิจ ภายใต้ระบบสถาบันทางการเมืองในรูปแบบของประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่อาศัยวิธีการเลือกตั้งและการเชื่อมต่อด้วยการแข่งขันผ่านพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ (Offe, 1985)

ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ระหว่างทศวรรษ 1950-1960) เผชิญหน้ากับสภาวะทางการเมืองที่เป็น “การเมืองแบบเก่า”(old politics) หรือ กระบวนทัศน์ของ “พันธมิตรความมั่นคง-เศรษฐกิจ” ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่สังคมวงกว้างได้จัดตั้งสถาบัน/องค์กรทางสังคมการเมือง ตัวแสดง (actors) ประเด็น (issues) ที่เกี่ยวข้องกับ “ผลประโยชน์” (interests) โดยสถาบันทาง

การเมืองที่สำคัญซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นคือ พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งสถาบัน/องค์กรทางการเมืองเหล่านี้เอง ได้เป็นช่องทางหรือกลไกทางการเมืองที่สำคัญของการแก้ไขข้อขัดแย้งในสังคมการเมือง

การครอบงำประเด็น ตัวแสดง และวิธีการแก้ไขความขัดแย้งโดยสถาบันทางการเมืองเหล่านี้ ได้ปิดทางเลือกอื่นๆ ของการแก้ไขปัญหาก็อดกันตัวแสดงร่วม (collective actors) ที่ไม่สอดคล้องกับตัวแบบของ “พันธมิตรร่วมความมั่นคง-เศรษฐกิจ” ออกไป ความขัดแย้งทางการเมืองจึงได้ถูกลดทอนให้เหลือเพียงความขัดแย้งในรูปแบบของการต่อรองระหว่างกลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมือง ประเด็นทางการเมืองจึงเป็นเพียงประเด็นที่ต้องเกี่ยวข้องกับการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผ่านช่องทางสถาบันหรือองค์กรทางการเมืองเหล่านี้เท่านั้น และมีเพียงพื้นที่ในเวทีเหล่านี้เท่านั้นที่เป็น “พื้นที่ทางการเมือง” ดังนั้นการเคลื่อนไหวโดยตัวแสดง ประเด็น หรือช่องทาง/วิธีการอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากนี้ จึงกลายเป็นเพียงเรื่อง “ส่วนตัว” และไม่เกี่ยวข้องกับ “การเมือง”

ในการตอบคำถามว่า มีสิ่งใด “ใหม่” ในขบวนการทางสังคมนั้น Offe ได้เริ่มจากการชี้ให้เห็นว่าการใช้คำจำนวนมากในการอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านใหม่ (new protest movements) การเมืองแบบใหม่ (new politics) ขบวนการประชานิยมใหม่ (new populism) “โรแมนติกใหม่ (neo romanticism)” การต่อต้านการเมือง (anti-politics) พฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิม (unorthodox political behaviors) การเมืองแบบไร้ระเบียบ (disorderly politics) การเมืองแบบไม่ใช่จารีตเดิม (unconventional politics) (Offe, 1985:161) ซึ่งคำอธิบายและความหมายเหล่านี้ นักเคลื่อนไหวทางสังคมในขบวนการทางสังคมแบบใหม่มักใช้คำว่า “การเมืองแบบใหม่” โดยอธิบายว่าเป็นขบวนการเพื่อค้นหาทางเลือก ซึ่งมีความหมายโดยนัยว่า เป็นขบวนการที่ต้องการต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและต่อต้านความเป็นสถาบันเดิม (counter-institutions)

Offe พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า การเมืองแบบใหม่ของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ก็คือ การท้าทายต่อเขตแดนของการเมืองแบบเดิมที่แบ่งชีวิตโลก (life-world) ของผู้คนออกเป็น (1) ด้าน “การเมือง” หรือ “ชีวิตสาธารณะ”(public life) ซึ่งถูกให้ความหมายว่าเป็น “พื้นที่ทางการเมือง” ที่สถาบันทางการเมือง ตัวแสดงทางการเมือง และช่องทางทางการเมืองให้การรับรองความชอบธรรม กับ (2) ด้านที่เป็นเรื่อง “ส่วนตัว (private)” ซึ่งถูกให้ความหมายว่าเป็นเรื่องราวที่จะไม่ได้รับความชอบธรรมในการนำมาเกี่ยวข้องกับผู้อื่น และจะก้าวล้ำเข้ามาสู่เขตแดนของด้าน “การเมือง” มิได้

สำหรับขบวนการทางสังคมแบบใหม่แล้ว พื้นที่ที่กระทำการนั้นไม่ได้อยู่ในการเมืองของสถาบันที่ลงรากปักฐาน และไม่มีที่มิทางอยู่ในประชาธิปไตยเสรีนิยม-รัฐสวัสดิการ ดังนั้น พื้นที่ที่กระทำการของขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงไม่ใช่ “รัฐ” หรือ “เศรษฐกิจ” แต่อยู่ใน “สังคม” หรือวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีลักษณะที่กว้างขวางกว่าขอบเขตของประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจากผลด้านลบของการพัฒนาสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมก้าวหน้า นั้นมีลักษณะที่กว้างขวาง และไม่ได้กระทบเพียงบางชนชั้นหรือบางกลุ่มคน หากกระทบต่อ “สังคม” ในวงกว้าง ขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงมีลักษณะไม่เป็น “ชนชั้น” ซึ่งมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิมไม่สามารถอธิบายได้อย่างครอบคลุม

โดย Offe มองว่า ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ระบบการเมืองจำเป็นต้องเพิ่มการควบคุมระบบเศรษฐกิจ และตรงพื้นที่รอยต่อระหว่างระบบการเมืองกับส่วนของสังคมประชาซึ่งยังไม่ได้ถูกทำให้เป็น “การเมือง” เป็น “พื้นที่สีเทา” ที่กำลังจะกลายเป็น “ส่วนการเมือง” นี้เองที่ขบวนการทางสังคมได้ปรากฏตัวขึ้นมา ขบวนการทางสังคมจึงเป็นปรากฏการณ์ในช่วงเปลี่ยนผ่าน และเป็นตัวกระทำทางสังคมซึ่งช่วยทำให้พื้นที่อันเป็นของสังคมประชาได้เป็น “การเมือง” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ขบวนการทางสังคมช่วยทำให้ระบบการเมืองขยายกิจกรรมและพื้นที่เข้าสู่สังคมประชา และทำให้ระบบการเมืองสามารถปรับตัวเข้ากับ การท้าทายใหม่ที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม (Princen, Thomas and Finger, 1994:51-52) อย่างเช่น ขบวนการสิ่งแวดล้อมได้ยกปัญหาสิ่งแวดล้อมให้เป็นประเด็นทางการเมืองภายในสังคมประชา และได้ทำให้ระบบการเมืองต้องผนวกเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปในพื้นที่ทางการเมือง เช่นเดียวกับความเห็นของ Scott (1990) ที่มองปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ว่า เป็นการสร้างข้อต่อของระบบการเมือง (political mediation) เนื่องจากระบบการเมืองไม่มีช่องให้กับผู้คนที่อยู่นอกพื้นที่ทางการเมือง

ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างขบวนการทางสังคมแบบใหม่ กลุ่มผลประโยชน์ และแนวทฤษฎีชนชั้น

ประเด็นหลัก	กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดัน	ขบวนการทางสังคมแบบใหม่	แนวทฤษฎีชนชั้น
1. จากเห่าปัญหาความขัดแย้งทางสังคม	- การกระจายทรัพยากรในสังคม (Politics of Redistribution)	- ความขัดแย้งใหม่ๆ ในสังคม (สิ่งแวดล้อม อัตลักษณ์ ฯลฯ)	- ความสัมพันธ์ทางชนชั้น การกดขี่ขูดรีด
2. ตำแหน่งแห่งที่ในสังคม	- การเติบโตภายในระบบของการเมืองปกติ	- ภาคสังคมประชา, ภาคประชาชน	- พื้นที่นอกรัฐ
3. จุดหมาย/ยุทธศาสตร์	- สร้างบูรณาการทางการเมือง/สิทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจภายใต้สิทธิพลเมือง	- เปลี่ยนค่านิยมและวิถีชีวิต/ปกป้องส่วนของสังคมประชา - การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม/ทางตรง - เอาอำนาจรัฐคืนมาจัดการเอง	- การยึดอำนาจรัฐ - การปฏิวัติทางชนชั้น
4. รูปแบบองค์กร	- องค์กรแบบราชการ องค์กรสายบังคับบัญชา	- เครือข่าย ขบวนการระดับรากหญ้า	- องค์กรจัดตั้ง
5. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้	- การระดมทรัพยากรทางการเมือง, เจรจาต่อรองลับๆ	- การท้าทาย ขัดขวางระบบการเมืองปกติ (Disruptive) - กระทำการโดยตรง (direct action) - การสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม	- การปฏิวัติ

ที่มา : ปรับปรุงจาก Scott, 1990 : 19

จากการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างที่กล่าวมา อาจสรุปลักษณะสำคัญของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ได้ 3 ประการคือ

ประการแรก ขบวนการเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของชนชั้นเดียวดังเช่นขบวนการทางสังคมในอดีตที่ทฤษฎีมาร์กซิสต์ได้อธิบายไว้ แต่เป็นการตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งวางอยู่บนฐานหลากหลายชนชั้น

ประการที่สอง ในขณะที่กรอบทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดัน การกระทำการรวมหมู่อยู่ภายในระบบการเมือง แต่การปรากฏตัวของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในสังคมหลังอุตสาหกรรมมีลักษณะเป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ไม่ผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ เช่น พรรคการเมือง นักการเมือง หรือหวังพึ่งกลไกรัฐ เพราะความขัดแย้งใหม่ๆ เหล่านี้สลับซับซ้อนเกินกว่าที่สถาบันทางการเมืองในระบบการเมืองปกติจะจัดการได้ ขบวนการเหล่านี้จึงได้แสวงหากลไกที่จะเปิดช่องทางทางการเมืองแบบใหม่ ที่มากไปกว่าสถาบันและกลไกการเมืองปกติในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน

และ *ประการที่สาม* ขบวนการเหล่านี้มิได้เรียกร้องเกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มดังเช่นในกรอบของทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ อีกทั้งจุดหมายของขบวนการเหล่านี้ก็ได้ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐดังเช่นขบวนการทางชนชั้นที่มุ่งสู่การปฏิวัติ แต่ขบวนการทางสังคมแบบใหม่นี้ต้องการสร้าง “กติกากฎหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” ช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยมหรือความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้ หรือเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในเรื่องนั้นๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

นอกจากนี้ ม.ร.ว.พฤษิสาณ ชุมพล (2546: 339-341) ได้สรุปให้เห็นลักษณะสำคัญซึ่งเป็นความ “ใหม่” ของขบวนการสังคมแบบใหม่ไว้ 3 ประการคือ

1. ขบวนการทางสังคมแบบใหม่มีความเป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นขบวนการทางการเมือง (เน้นขีดเส้นใต้โดย ม.ร.ว.พฤษิสาณ ชุมพล) เพราะให้ความสนใจในเรื่องค่านิยมและวิถีชีวิต ซึ่งก็คือ “เรื่องเชิงวัฒนธรรม” ดังนั้น จึงมีลักษณะทางสังคมมากกว่าทางการเมืองโดยตรง จุดมุ่งหมายของขบวนการเหล่านี้อยู่ที่การระดมในสังคมประชาซึ่งมีส่วนสำคัญสำหรับการทำกิจกรรมในอาณาบริเวณสาธารณะ (public sphere) เพื่อสังคมโดยรวม และไม่ได้มุ่งที่จะเข้าไปมีส่วนในอำนาจรัฐหรือครองอำนาจรัฐ

2. ขบวนการทางสังคมแบบใหม่มีฐานที่มั่นอยู่ใน “สังคมประชา” กล่าวคือ เน้นกระทำการอ้อมรัฐ (bypass the state) ไม่สนใจที่จะติดต่อกับหรือท้าทายอำนาจรัฐโดยตรง หากแต่ต้องการที่จะปกป้องสังคมประชาจากการก้าวท้าวโดยรัฐเทคโนแครต ขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงมีลักษณะการทำการกิจกรรมและลักษณะอุดมการณ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic) เป็นหลัก

3. ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ พยายามที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งโดยการเปลี่ยนแปลงค่านิยม และโดยการพัฒนาวถีชีวิตใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นทางเลือก (alternative life-styles)

กล่าวคือ แทนที่จะมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงโดยผ่านระบบการเมืองหรือโดยการกระทำทางการเมือง ขบวนการใหม่ๆ มุ่งความสนใจไปที่นวัตกรรมเชิงวัฒนธรรม (cultural innovation) ซึ่งสร้างสรรค์วิถีชีวิตใหม่ โดยการท้าทายค่านิยมเดิมๆ การเน้นสัญลักษณ์ และความมีตัวตน

แนวคิดขบวนการทางสังคมแบบใหม่ถูกพัฒนาขึ้นภายใต้สังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้า และการพัฒนาระบบประชาธิปไตยที่ก้าวหน้า เป็นสังคมของคนชั้นกลางผู้มีการศึกษา มีทักษะ จึงทำให้ประเด็นของขบวนการทางสังคมใหม่มุ่งไปที่ค่านิยมใหม่ๆ หรือประเด็นคุณภาพชีวิตที่มากกว่าปัจจัยการผลิต ค่าจ้าง สวัสดิการสังคม ซึ่งเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ, สิทธิพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างในประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา แต่เป็นประเด็นเรื่องสิทธิที่เท่าเทียมและศักยภาพของบุคคล ดังนั้นการต่อสู้หรือพื้นที่ทางการเมืองของขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงเป็นการต่อสู้ในอาณาบริเวณของ “อัตลักษณ์และวัฒนธรรม” หรืออยู่ในพื้นที่ทางสังคม มากกว่าเป็นการต่อสู้ในอาณาบริเวณของ “การเมืองและเศรษฐกิจ” (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2545: 11-15)

ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในประเทศโลกที่สาม

การอธิบายการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมก้าวหน้าในยุโรปมักจะมาพร้อมกับคำถามที่ว่า จะสามารถใช้เป็นแนวในการอธิบายปรากฏการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวของประเทศโลกที่สามหรือประเทศซีกโลกใต้ได้หรือไม่ นักทฤษฎีหลายท่านพยายามอธิบายให้เห็นว่าประเทศโลกที่สามกับสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมมีความสัมพันธ์กัน และสามารถพิจารณาได้ว่าอยู่ในระบบทุนนิยมโลกซึ่งมีตรรกะของการพัฒนาไม่แตกต่างกัน อีกทั้งกระบวนการสะสมทุนก็เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ดังนั้น สิ่งใดที่เกิดขึ้นในโลกทุนนิยมอุตสาหกรรมก้าวหน้าก็จะปรากฏในประเทศโลกที่สามด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี มีนักทฤษฎีอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะสร้างกรอบการวิเคราะห์เฉพาะหรือให้ความสำคัญกับเงื่อนไขเฉพาะที่เกิดขึ้นในประเทศโลกที่สาม โดยชี้ให้เห็นว่า แม้ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในโลกที่สามจะมีมิติด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่มีค่านิยมใหม่ ๆ หรือขบวนการทางสังคมในลักษณะที่ปกป้องวิถีการดำรงชีพ (life-style) แต่ก็มีลักษณะเฉพาะตัวอันแตกต่างกัน ฯลฯ นักทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในโลกที่สามให้น้ำหนักกับการพัฒนาและประชาธิปไตยในโลกที่สาม แทนที่จะเป็นเรื่องของ “ความเป็นสมัยใหม่ (modernity) ” ที่รุกรานหรือกัดเซาะโลกชีวิต (life-world) หรือเข้าไปยึดครองรูปแบบและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนเป็นหลักดังในสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมในซีกโลกเหนือ

ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในโลกที่สามมักถูกให้ความหมายว่า เป็นการตอบโต้ของประชาชนอย่างหลากหลายและกว้างขวางต่อวิกฤตการณ์ที่เกิดจากการพัฒนา ซึ่งเข้าไปรุกรานชีวิตชุมชนท้องถิ่น Kothari (1984) ได้ชี้ให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมในโลกที่สาม เป็นความล้มเหลวของระบบการเมืองปกติ ทั้งสถาบันนิติบัญญัติ สถาบันบริหารหรือรัฐบาลที่ตั้งอยู่บนทฤษฎีการมีส่วนร่วมแบบที่เน้นการเลือกตั้ง ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้เป็นมายาคติ (myth) เป็นเพียงการมีส่วนร่วมในเชิงพิธีกรรม (เช่น การหย่อนบัตรเลือกตั้งที่สร้างความชอบธรรมให้กับระบบเดิม) หลอกล่อให้ประชาชนหลงไปว่านั่นคือ

สังคมมีพัฒนาการทางการเมืองที่ดีแล้ว จากนั้นก็เชื่อมโยงพัฒนาการทางการเมืองดังกล่าวเข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทั้งที่การมีส่วนร่วมในการเมืองผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มิใช่การมีส่วนร่วมจริง เป็นแต่เพียงวาทกรรมการพัฒนาที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อทำให้ไม่เป็นการเมือง การทำลาย ลดความเป็นการเมืองลง (de-politicize) เช่น การทำให้ปัญหาการพัฒนา ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมไม่เป็นการเมือง

เมื่อการพัฒนาระทบกับชีวิตชาวบ้าน รัฐและทุนบุกเข้าไปในชนบทมากขึ้น บทบาทของรัฐเพิ่มมากขึ้นและได้เข้าไปใช้อำนาจควบคุมบังคับ ขบวนการทางสังคมระดับรากหญ้า (grassroots movements) จึงเกิดขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแสวงหาเครื่องมือทางการเมืองใหม่ๆ ของประชาชน ที่ไม่ใช่การมีส่วนร่วมในช่องทางทางการเมืองผ่านสถาบันทางการเมืองปกติ ดังนั้น จึงสามารถอธิบายได้ว่าขบวนการทางสังคมเป็นความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ทางการเมือง เพื่อให้ผู้คนเข้าไปสู่การต่อสู้ทางการเมือง และเป็นการสร้างค่านิยมทางการเมืองใหม่ด้วยการดึงเอาประเด็นต่างๆ ที่ถูกการเมืองแบบเก่าปิดกั้นและกดทับเอาไว้ด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพียงผิวหยาบ เพื่อให้มีช่องทาง กลไก ที่สามารถสามารถเชื่อมต่อระหว่างชีวิตสาธารณะภายในสังคมประชาชาติกับพื้นที่การเมืองปกติ

อย่างไรก็ดี ขบวนการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าไม่ได้เปิดพื้นที่ในการต่อสู้ต่อสู้ออกรัฐ โดยไม่แยแสรัฐ หรือเพื่อโค่นล้มรัฐ แต่เป็นความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ของการเมืองนอกเวทีปกติ (คือ เวทีของพรรคการเมืองและรัฐบาล) ขึ้นมาเป็นทางเลือก ทั้งในรูปแบบใหม่ขององค์กร วิธีการต่อสู้ ฯลฯ เพื่อที่จะจัดความสัมพันธ์กับรัฐใหม่ เพื่อเป็นเครื่องมือในการนำพาออกจากโครงสร้างการเมืองที่ถูกครอบงำไปสู่อิสรภาพ

Escobar (1995) ได้อธิบายถึงการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าในโลกที่สามว่าเป็นพลังสำคัญที่กระแทกต่อวาทกรรม “การพัฒนา” มีบทบาทที่จะถอดหน้ากากการพัฒนา สร้างนิยามใหม่ของลักษณะการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้เป็นแนวทางศึกษา ซึ่งหากมองการพัฒนาในฐานะเป็นวาทกรรมก็จะเข้าใจถึงประเด็นนี้ กล่าวคือ *ประการแรก* ช่วยให้เห็นว่าประเทศตะวันตกได้ใช้วาทกรรม “การพัฒนา” เป็นเครื่องมือในการเข้ามาครอบงำ-ปกครองประเทศโลกที่สาม *ประการที่สอง* ประเทศตะวันตกได้ใช้วาทกรรม “การพัฒนา” มาเป็นกลไกในการจัดระเบียบประเทศโลกที่สาม ซึ่งแพร่ขยายออกไปอย่างรอบด้านหลากหลายและซึมลึกในทุกมิติ *ประการที่สาม* ความสำเร็จของวาทกรรมชุดนี้อยู่ที่ว่าจะสามารถสร้างยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและอ้างว่าสามารถแก้ปัญหาในโลกที่สามได้หรือไม่ ยุทธศาสตร์นี้ออกมาในรูปของความมั่งคั่งด้วยการพัฒนา และอำนาจอันเนื่องมาจากองค์ความรู้ (Escobar, 1995)

ดังนั้น ขบวนการทางสังคมระดับรากหญ้า จึงถูกมองว่าเป็นความพยายามที่จะสลายวาทกรรมสลายการครอบงำความเป็นเจ้า สลายความโดดเด่น ครอบงำของการพัฒนาชุดนี้ลง ขณะเดียวกันก็ได้สร้างวาทกรรมชุดอื่นขึ้นมาสวมรอยหรือแทนที่ ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นมากมายในโลกที่สามจึงไม่อาจ

ละเลยการเชื่อมโยงถึงการพัฒนาได้ ขณะเดียวกันก็สามารถมองได้ว่า ขบวนการทางสังคมในโลกที่สามคือ วาทกรรมต่อต้านการพัฒนา (anti-development discourse) (Escobar, 1992: 431)

ดังนั้น สามารถมองได้ว่า ปรากฏการณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าในโลกที่สามนี้ ขบวนการทางสังคมเป็นตัวกระทำหรือตัวแสดง (actor) ที่ต้องการสร้างวาทกรรมทางการเมืองและการพัฒนาชุดใหม่ แสวงหาความอิสระ (autonomy) จากการจัดการปกครอง (governance) สังคมโดยรัฐ ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในประเทศโลกที่สามจึงพยายามที่จะปลดปล่อยมายาภาพของรัฐที่แสดงตัวเสมือนเป็นกองหน้าหรือผู้นำขบวน (vanguard) และเป็นความพยายามที่จะปลดปล่อย (liberate) ตัวเอง รวมทั้งต้องการเรียกร้องเอา (reclaim) เขตพื้นที่ทางการเมืองที่หายไปจากการถูกผนวกโดยรัฐพัฒนานิยม (developmentalist state) กลับคืน

นักทฤษฎีในลาตินอเมริกาที่ได้ถกเถียงเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมแบบใหม่ พบว่า ขบวนการทางสังคมในลาตินอเมริกา ช่วงทศวรรษ 1980 มีลักษณะที่แตกต่างไปจากขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในประเทศตะวันตกในประการสำคัญคือ *ประการแรก* ฐานความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ปากท้อง เช่น ปัญหาที่ดิน การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนและรัฐ ปัญหาแรงงาน ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะชนชั้นเฉพาะดังเช่นขบวนการทางสังคมแบบเก่า แต่ก็มีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น ขบวนการสิทธิสตรี ขบวนการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะเข้าข่ายหลายชนชั้น *ประการที่สอง* ขบวนการทางสังคมที่ลาตินอเมริกาเป็นการต่อสู้ทางการเมืองด้วย เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎหมาย ฯลฯ (ผาสูก, 2545 : บทนำ)

โดยความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างหรือบริบทวิกฤตทางเศรษฐกิจ-การเมือง ในลาตินอเมริกา ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 กล่าวคือ ปี 1982 เกิดวิกฤตการณ์หนี้สาธารณะในเม็กซิโกและประเทศอื่นๆ การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง การปรับระบบเศรษฐกิจโดยการประกาศใช้นโยบายเสรีนิยมใหม่ทางเศรษฐกิจ-การตลาด ได้นำมาสู่ความตกต่ำของมาตรฐานการครองชีพของผู้คนทั่วไปรวมทั้งคนชั้นกลาง ภาวะอุตสาหกรรมตกต่ำ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เองได้ทำให้เกิดการกีดกันทางสังคมและความรุนแรงซึ่งเกิดขึ้นโดยทั่วไป จนการพัฒนาประชาธิปไตยที่เคยดูเหมือนจะสดใสก็กลับส่อเค้าว่ายากจะไปสู่ความสำเร็จ และการกีดกัน การขูดรีดดังกล่าวก็ได้นำไปสู่การระดมการต่อสู้ของผู้คนเพื่อชีวิตที่ดีกว่า

ในช่วงทศวรรษ 1980 จึงมีขบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ของผู้คนในลาตินอเมริกา ซึ่งเป็นอีกหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะอันแตกต่างหลากหลาย ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ๆ ที่ได้ปรากฏตัวขึ้น เช่น ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการคนจนเมืองและชนบท ขบวนการสิทธิมนุษยชนและขบวนการปกป้องวิถีชีวิต-อัตลักษณ์ ขบวนการคนงาน-ชาวนา ขบวนการคนพื้นเมือง ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมือง กลุ่มสังคมนิยม-สตรีนิยม ฯลฯ เหล่านี้ แตกต่างไปจากขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต จนทำให้ฐานทฤษฎีเดิมคือ หน้าที่นิยมและมาร์กซิสต์ ซึ่งเคยมีอำนาจในการอธิบายขบวนการทางสังคมในช่วงทศวรรษ 1950 และ 1960 เกิดข้อจำกัดในการอธิบาย แม้ว่าขบวนการเหล่านี้จะมีได้มีลักษณะตัดขาดไปจากขบวนการทางสังคมยุคก่อนโดยสิ้นเชิง (Escobar and Alvarez, 1992)

ลักษณะสำคัญของการเมืองของขบวนการทางสังคมเช่นนี้ อาจเรียกได้ว่าเป็น “การเมืองของการให้ยอมรับตน” (Politics of recognition) ซึ่งเป็นการเมืองที่แตกต่างไปจากการเมืองของการกระจายทรัพยากร (Politics of redistribution) หรือการเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดัน (Politics of interest/pressure groups) ที่เน้นการต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อการเข้าถึงหรือการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่ม, การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม ฯลฯ แต่เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มุ่งเน้นให้รัฐและสังคมยอมรับโลกชีวิต วิธีและรูปแบบการดำเนินชีวิต อุดมลักษณะความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิต-วัฒนธรรม-ค่านิยม เพื่อให้รัฐ-สังคมรับรองสิทธิของกลุ่มคน ชุมชน ทั้งนี้การเมืองของการให้ยอมรับตนหรือการเมืองใหม่ มิได้มีจุดหมายที่การช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิตหรือโลกชีวิต โดยมีการต่อสู้เคลื่อนไหวที่ต่างไปจากการเมืองแบบเก่า เพราะไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ เช่น พรรคการเมือง นักการเมือง หรือหวังพึ่งพากลไกรัฐในระบบการเมืองปกติ

ในสังคมไทย “การเมืองของการให้ยอมรับตน” หรือหากจะใช้คำที่สื่อความหมายได้ตรงกว่าก็อาจเรียกว่า “การเมืองที่เห็นหัวกู” ได้เกิดขึ้นท่ามกลาง “ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ไม่เห็นหัวสามัญชน” ซึ่งปรากฏการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในระดับรากหญ้าที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ได้ทำให้กรอบการอธิบายการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่ม องค์การประชาชน ชาวไร่ชาวนา ภายใต้การเมืองแบบเก่าหรือการเมืองที่เน้นการกระจายทรัพยากรของสังคมให้เกิดความเท่าเทียมและความยุติธรรม (politics of redistribution) ไม่เพียงพอต่อการอธิบายอีกต่อไป เพราะเป้าหมายของกลุ่ม ขบวนการทางสังคม ตลอดจนรูปแบบการต่อสู้ทางการเมือง ไม่ได้มีเพียงในลักษณะของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มเหมือนดังในทศวรรษ 2510 - 2520 อย่างการต่อสู้ของขบวนการชาวนาชาวไร่เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยการผลิต กฎหมายคุ้มครองการเช่านา การปฏิรูปที่ดิน ฯลฯ โดยอาศัยการเมืองแบบอุปถัมภ์ ค้ำชู และการเคลื่อนไหวโดยอาศัยช่องทาง-กลไกในระบบการเมืองปกติเท่านั้น หากแต่เป็นการต่อสู้เพื่อตอบโต้การรุกรานทั้งจากรัฐและภาคธุรกิจ โดยมุ่งให้รัฐรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรซึ่งเป็นฐานชีวิตของชุมชน ตลอดจนให้มีการยอมรับการดำเนินชีวิตในมิติที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของเชื้อชาติและชนเผ่าต่างๆ ซึ่งเป็นการเมืองที่มุ่งปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน ผ่านกฎหมาย บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญในมิติของสิทธิชุมชน โดยต่อสู้ผ่านการสร้างพื้นที่ทางสังคม การชุมนุมประท้วง การถือแฟง ดังที่ปรากฏการณ์ในขบวนการเคลื่อนไหวของคนจน คนด้อยอำนาจ-ด้อยโอกาสที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทยนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา (ดู ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541)

กล่าวโดยสรุป สำหรับสังคมโลกที่สามและสังคมไทย “การเมืองที่เห็นหัวกู” มีความแตกต่างไปจากการเมืองของอัตลักษณ์ (Identity politics) ในสังคมตะวันตก เพราะการเคลื่อนไหวต่อสู้ในสังคมโลกที่สามและสังคมไทยยังคงมุ่งเน้นในเรื่องผลประโยชน์ ปากท้อง การกระจายทรัพยากรทางสังคมอย่างเป็นธรรม สวัสดิการจากรัฐ ฯลฯ แม้ว่าจุดหมายในการเคลื่อนไหวจะเกี่ยวข้องกับการปรับสัมพันธภาพทางอำนาจ การ

ทำให้รัฐรับรองหรือยอมรับตน (recognition) ให้ที่ทางแก่ตนเอง กลุ่ม หรือชุมชน และยังเป็นการเคลื่อนไหว เพื่อให้มีการเปิดพื้นที่ในระบบและกระบวนการทางการเมืองแบบปกติ

แต่การเมืองของขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามก็ยังคงมีลักษณะคล้ายคลึงกับในสังคมอุตสาหกรรมเหมือนกัน กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับการต่อสู้ในพื้นที่สังคมประชา ที่ซึ่งขบวนการสามารถระดมการยอมรับและการตอบสนองข้อเรียกร้องผ่านการเปลี่ยนแปลงค่านิยม การนิยามความหมาย รวมทั้งการสร้างวาทกรรมต่อประเด็นปัญหาต่างๆ เพื่อระดมแนวร่วมและผู้เห็นใจ โดยเฉพาะแนวร่วมในหมู่คนชั้นกลาง อันเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพลังของตนในการที่จะมีโอกาส “เปิดประตู” ของกระบวนการนโยบายให้กว้างขึ้น เพื่อที่จะสามารถเข้าไปเจรจาต่อรองได้อย่าง “เสมอหน้า” กับผู้กำหนดและปฏิบัตินโยบายในโครงสร้างการปกครองที่ดำรงอยู่ (พฤษทิสาณ ชุมพล, ม.ร.ว., 2543: มปน) และเป็นวิธีการต่อสู้ทางการเมืองที่มุ่งสร้างตำแหน่งแห่งที่ในพื้นที่ทางสังคมและทางการเมือง เพื่อให้เกิดการยอมรับและตอบสนองข้อเรียกร้องจากฝ่ายรัฐ ตลอดจนผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้อง

4. สรุปท้ายบท

กรอบการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ได้พยายามจะตอบคำถามที่ว่า “เหตุใดจึงเกิดขบวนการทางสังคม?” โดยชี้ให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมนั้นมีเงื่อนไขจำเป็นด้านโครงสร้าง โดยงานศึกษาของทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในสังคมตะวันตก เช่น งานของ Habermas (1973) และ Offe (1985) มองเหตุกระตุ้นที่นำมาสู่การกระทำกรรวมหมู่ (collective action) ว่าเป็น การที่รัฐทุนนิยมสมัยใหม่ต้องเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ความชอบธรรม (legitimation crisis) ส่วนงานศึกษาในโลกที่สามหรือโลกใต้ได้ชี้ให้เห็นว่า วิกฤตการณ์ของรัฐและการพัฒนาที่เกิดขึ้นในโลกที่สามได้ก่อให้เกิดการรุกรานวิถีชีวิตปกติของประชาชน จนทำให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ชนกลุ่มน้อย ฯลฯ รวมตัวกันเป็นขบวนการทางสังคม เพื่อกระทำการร่วมตอบโต้ต่อวิกฤตดังกล่าว ดังเช่น งานของ Escobar (1992) และ Palajuri (1991) ฯลฯ ที่มองปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในโลกที่สามว่า ขบวนการทางสังคมเป็นตัวกระทำหรือตัวแสดง (actor) ที่แสวงหาความอิสระ (autonomy) จากการปกครองสังคมโดยรัฐที่พวกเขาารู้สึกว่ารุกรานเขา

ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในประเทศโลกที่สาม จึงได้พยายามที่จะปลดปล่อยมาายาภาพของรัฐ ขณะเดียวกันก็เป็นความพยายามที่จะปลดปล่อย (liberation) ตัวเอง และเรียกร้องเอา (reclaim) พื้นที่ทางการเมืองที่หายไปจากการถูกผนวกโดยรัฐพัฒนานิยม (develop mentalist state) กลับคืน ดังที่ Tilly (1978) ได้ชี้ให้เห็นว่า กบฏชาวนาหรือการลุกขึ้นมาต่อสู้ของชาวนามักเกิดจากผลกระทบจากการก่อตัวของรัฐซึ่งมีอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลางและได้แผ่ขยายออกไปลดทอนอำนาจของท้องถิ่นลง การลุกขึ้นมาต่อสู้ของชาวนาจึงเป็นการแสดงออกของการต่อต้านการแผ่ขยายอำนาจจากส่วนกลาง (อ้างใน อดิญา ภูซังคกุล, 2533: 121) ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม Calhoun วิจัยพบว่า กรอบการวิเคราะห์การเมืองของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ก็ยังมีปัญหาและ เกิดการถกเถียง อภิปรายในหลายประเด็น (ดูงานวิจัยที่สำคัญๆ เช่น Frank and Fuentes, 1987;1989 ; Calhoun,1995 ; Pichardo, 1997 ; Cake, 2002 ฯลฯ) ดังข้อถกเถียงประเด็นสำคัญๆ ต่อไปนี้

1. ข้อถกเถียงประเด็นอะไร “ใหม่”

คุณลักษณะที่เด่นชัดประการหนึ่ง ที่ถูกระบุว่าเป็นความ “ใหม่” ของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ซึ่งมักกล่าวถึงขบวนการทางสังคมที่ปรากฏตัวขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960-70 เช่น ขบวนการนักศึกษาแบบถอนรากถอนโคน(radical student movement) ขบวนการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ โดยมองว่า เป็นผลผลิตของสังคมแบบใหม่ หรือสังคมหลังอุตสาหกรรม ซึ่งผู้คนมี “ค่านิยมแบบยุคหลังสมัยใหม่หรือยุคหลังอุตสาหกรรม” นอกจากนี้ ยังมีลักษณะพื้นฐานที่แตกต่างไปจากขบวนการทางสังคมแบบเก่า ซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากสังคมอุตสาหกรรม นั่นคือ ความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางการผลิต เช่น ปัญหาค่าจ้าง แรงงาน ฯลฯ ลักษณะเด่นของขบวนการทางสังคม “ใหม่” จึงไม่ใช่ความขัดแย้งในมิติด้าน “เศรษฐกิจ-การเมือง” เหมือนขบวนการทางสังคมแบบเก่า แต่เป็นความขัดแย้งในมิติด้าน “สังคม-วัฒนธรรม” ซึ่งเป็นค่านิยมหลังสมัยใหม่

ข้อถกเถียงของคือ ขบวนการทางสังคมแบบ “ใหม่” ไม่มีอะไรใหม่ แม้ว่าจะมีลักษณะบางด้านใหม่ แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่ในขบวนการทางสังคมแบบเก่าด้วย เพราะลักษณะค่านิยมดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นในยุคขบวนการทางสังคมมากมายช่วงปลายศตวรรษที่ 18 และช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นประเด็นความขัดแย้งในมิติด้าน “สังคม-วัฒนธรรม” ดังเช่น ขบวนการทางสังคมที่มีรากฐานด้านศาสนาและความโน้มเอียงทางจิตวิญญาณ ขบวนการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย ขบวนการแบบชาตินิยม ขบวนการเฟมินิสต์ ฯลฯ ขบวนการเหล่านี้ก็มีลักษณะการอ้างอิงไปสู่การเมืองแบบอัตลักษณ์ เช่น ความเป็นชาติเดียวกัน ซึ่งข้ามพ้นประเด็นเรื่องชนชั้น สีผิว และชนชาติ

นอกจากนี้ ในขบวนการทางสังคม “แบบเก่า” ซึ่งมีฐานความขัดแย้งในมิติทางเศรษฐกิจหรือการเมือง เช่น ขบวนการแรงงาน ฯลฯ แต่ขบวนการเหล่านี้ก็มีขอบเขตของพื้นที่ความขัดแย้งซึ่งกว้างขวางกว่าสองมิติดังกล่าว ดังจะพบว่า ขบวนการแรงงานก็มีลักษณะมิติของอัตลักษณ์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น ปัญหาการกีดกันสีผิว เชื้อชาติ และปัญหาในมิติเพศสภาพกับการกีดกันการทำงานบางอย่าง ฯลฯ

ดังนั้น จึงเกิดคำถามว่า การเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมแบบใหม่หรือลักษณะความขัดแย้งแบบใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ได้ทำให้ปัญหาความขัดแย้งแบบเก่าถูกแทนที่ด้วยความขัดแย้งแบบใหม่ หรือเพียงเพราะนักทฤษฎีได้เลือกหยิบฉวยเอาปรากฏการณ์เฉพาะที่ตนสนใจมาสร้างคำถาม และหาข้อสรุปด้วยกรอบการวิเคราะห์ ซึ่งเลือกสรรเพียงปรากฏการณ์บางด้านมาสร้างข้อสรุป

ขบวนการทางสังคมแบบใหม่และขบวนการสังคมแบบเก่าจึงอาจเป็นเพียง “ขบวนการทางสังคมร่วมสมัย” (contemporary social movement) ที่มีความสืบเนื่องกันมา เพราะไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนักดังที่ได้พิจารณา

2. การละเลยความสนใจศึกษาขบวนการบางลักษณะ

ในขณะที่นักทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ สนใจขบวนการทางสังคมซึ่งมีลักษณะเกี่ยวกับประเด็นที่ไม่ใช่วัตถุ (non-materialistic issues) หรือค่านิยมแบบสังคมหลังอุตสาหกรรม แต่ขบวนการทางสังคมแบบเก่าที่เคยเกิดขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมก็ยังคงดำรงอยู่ในสังคมหลังอุตสาหกรรมปัจจุบันเช่นกัน ดังเช่นขบวนการแรงงาน นอกจากนี้ นักทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ยังให้ความสนใจเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้าย (left-wing movements) แต่ไม่ให้ความสำคัญของขบวนการฝ่ายขวา (right-wing movements) ซึ่งนับจะมีบทบาทมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน เช่น ฟาสซิสต์ใหม่ (Neo-Fascism) นาซีใหม่ (Neo-Nazism) ชาวจงรักภักดีแบบสุดโต่ง (Ultra Royalist) อากาการคลั่งลัทธิ (fanaticism) ฯลฯ

3. ความไม่พอเพียงในการอธิบายการปรากฏตัวของขบวนการทางสังคม

ข้อวิจารณ์จากจุดยืนของทฤษฎีการระดมทรัพยากรก็คือ ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ตอบคำถาม “เหตุใด” ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้นได้อย่างไม่เพียงพอ เพราะระบุให้เห็นถึงกระบวนการก่อรูปตัวกระทำทางสังคม (social actor) หรือขบวนการทางสังคม ว่าเป็นผลมาจากเงื่อนไข ปัจจัยเชิงโครงสร้างและนำมาสู่การกระทำ (from structure/condition to action) เป็นการละเลยการวิเคราะห์บริบทในระดับจุลภาคซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติการสำคัญของขบวนการทางสังคม

ในสายตาของทฤษฎีการระดมทรัพยากรเงื่อนไขเชิงโครงสร้างเป็นเงื่อนไขจำเป็นแต่ไม่เพียงพอ ดังเช่น การมีจินตภาพเกี่ยวกับการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย วาทกรรมโลกใบใหม่ที่ดี ฯลฯ เพียงอย่างเดียวจะไม่สามารถนำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวและการปฏิบัติการได้ ดังนั้น ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงถูกวิจารณ์ว่าไม่ได้คำนึงถึงเงื่อนไขในมิติองค์ประกอบด้านกลไกเครื่องมือ-กลยุทธ์ (strategic-instrumental component) นั่นคือ เงื่อนไขด้านองค์กร ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากร ฯลฯ

นักทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ได้วิจารณ์และพยายามหลีกเลี่ยงการอธิบายแบบทฤษฎีทั่วไปแบบลดทอน เช่น ทฤษฎีชนชั้น และลัทธิเศรษฐกิจกำหนด (economic determinism) แต่กลับสร้างลัทธิการลดทอนด้วยวาทกรรม (discourse reductionism)

4. ข้อถกเถียงประเด็น “พื้นที่การเมือง”

ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่เสนอว่า พื้นที่การต่อสู้ไม่ได้อยู่ที่ “การเมือง” แต่อยู่ที่ “ประชาสังคม” หรือพื้นที่ทาง “วัฒนธรรม” ไม่สนใจการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่าง รัฐ-ประชาสังคม ขบวนการทางสังคมกับการปฏิรูปการเมืองในเชิงโครงสร้างหรือสถาบันที่ลงรากปักฐาน นักทฤษฎีขบวนการทางสังคม

แบบใหม่ไม่สนใจการอธิบายกระบวนการและกลไกซึ่งเกี่ยวข้องในพื้นที่การเมืองปกติ ในสภาพความเป็นจริงการต่อสู้ในมิติด้านอัตลักษณ์ การให้ยอมรับค่านิยมใหม่ ฯลฯ ไม่สามารถตัดขาดออกจากปฏิสัมพันธ์กับรัฐได้ การต่อสู้ของการเมืองแบบอัตลักษณ์ การสร้างโลกชีวิตใหม่ ฯลฯ ยังคงต้องได้รับการรับรองจากรัฐและกฎหมายเช่นกัน

ในมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมแบบใหม่กับสถาบันทางการเมืองที่ลงรากปักฐาน เพื่อพิจารณาเข้าจริงๆ แล้ว ขบวนการทางสังคมใหม่ก็ไม่ได้มีรอยแยกเด็ดขาด ในลักษณะถอนรากถอนโคนดังที่นักทฤษฎีเสนอ ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมและพื้นที่การเมืองปกติ จึงเป็นสิ่งที่ยังคงต้องให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ต่อไป

เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามต่อกรอบการวิเคราะห์ของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ที่พยายามสร้างคำอธิบายแม่บท (Master Narrative) ซึ่งเราอาจจะต้องสนใจการสร้างกรอบการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมที่ผนวกจากหลายทฤษฎีเข้ามาร่วมกันอธิบาย และเป็นเครื่องมือที่สามารถพิจารณาภาพรวมทั้งหมดของขบวนการทางสังคมว่า มีปริมณฑลและขอบเขตพื้นที่การต่อสู้กว้างขวางเพียงใด มีเงื่อนไขปัจจัยที่เข้ามา มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร และควรสร้างกรอบในการวิเคราะห์หรือวิธีการศึกษาที่สะท้อนถึงความหลากหลาย สามารถแจกแจงลักษณะของขบวนการทางสังคมได้หลายแง่มุม

.....

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2540. **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนาการสถานภาพและนัยเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2541. **การเมืองบนท้องถนน 99 วันสมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคณะ. 2545. **วิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย**. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตรัสวิน.
- พฤทธิสถาน ชุมพล,ม.ร.ว.. 2546. ความหมายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. ใน สิริพรรณ นกสวน และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บรรณาธิการ), **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย**. หน้า 337 – 339. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พฤทธิสถาน ชุมพล,ม.ร.ว.. 2543. **ขบวนการทางการเมืองและสังคม: ความคิดเห็นเกี่ยวกับงานวิจัยชุด**

ขบวนการทางสังคม:พลวัตเศรษฐกิจ การเมืองไทย พ.ศ. 2543. ใน **เอกสารประกอบคำสอนรายวิชา 2401307** โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ภาษาอังกฤษ

Cake, Steve. 2002 , *Different Political Moments*, University of Sussex.

Craig Calhoun, 1995. 'New Social Movements' of the Early Nineteenth Century. Pp. 173-215. in Mark Traugott, ed., *Repertoires and Cycles of Collective Action* Durham and London: Duke University Press.

Crook, S. and Pakulski, J. 1995. Shades of Green: Public Opinion on environmental Issues in Australia. *Australian Journal of Political Science* 30(1): 39-55.

Donatella Della Porta and Mrio Diani. 1999. *Social Movement An Introduction*, Blackwell: Massachussetts.

Escobar, Arturo. and Sonia E. Alvarez, eds. 1992. *The Making of Social Movement in Latin America: Identity Strategy, Strategy and Democracy*. CO : Westview Press.

Escobar, Arturo. 1992. Reflection On Development: Grassroots approaches and alternative politics in the Third World. *FUTURE* 5(June): 411-36.

Escobar, Arturo. 1995. Imagining a Post-Development Era? Critical Thought, Development and Social Movement. *Social Texts* 31: 20-54.

Frank, Andre Gunder and M. Fuentes. 1989. *Ten Theses on Social Movements*. World Development.

Foweraker, Joe. 1995. *Theorising Social Movements*. London, Boulder, Colorado: Pluto Press.

Habermas, Jurgen. 1973. *Legitimation Crisis*. London: Heinemann.

Kothari, Rajuni. 1984. Party and State in Our Time: The Rise of Non-party Political Formations. *Alternatives* 4(spring 1984): 541-63.

Melucci, A. 1985. The Symbolic Challenge of Contemporary Movements. *Social Research*. Greenwich, Conn: JAI Press.

Offe, C. 1985. New Social Movement: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. *Social Research* 52: 817-68.

Parajuri, Pramod. 1991. Power and Knowledge in developments discourse: new social movements and the state in India. *Social Science* 12: 173-190.

Princen, Thomas and Finger, Matthias. 1994. *Environmental NGOs in World Politics, Linking the Local and the Global*. London and New York : Routledge.

Pichardo, Nelson A. 1997 , *New Social Movements: A Critical Review*, Annual Review of

Sociology, Vol. 23: 411-430.

Scott, A. 1990. *Ideology and the New Social Movement*. London: Unwin Hyman.

Tilly, Charles. 1978. *From Mobilization to Revolution*. Reading, Menlo Park, London, Don Mills, Ontario: Addison-Wesley.

Touraine, Alain. 1985. An introduction to the study of social movements. *Social Research* 52: 749-787.